

Др Љиљана С. Мијовић, редовни професор
Универзитет у Бањалуци
Правни факултет у Бањалуци
ljiljana.mijovic@pf.unibl.org

ИНТЕРНЕТ И СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА У ПРАКСИ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА*

Сажетак: Интернет као средство комуникације, без обзира на врсту информација за коју се користи, сада у остваривање права на слободу изражавања, загарантованог чланом 10. Европске конвенције за заштити људских права и основних слобода. Као што је утврђено у судској пракси Европског суда, слобода изражавања представља једну од основа демократске друштва, па се ограничења те слободе предвиђена чланом 10, став 2 Конвенције морају тумачити строго. Да би се остварила ефикасна заштита слободе изражавања на интернету, државе имају позитивну обавезу да створе одговарајући регулаторни оквир, уравнио жељући право на слободу изражавања с једне, и ограничења прописана чланом 10, став 2, Конвенције, с друге стране. При томе се посебна пажња треба посветити питању равножеже између слободе изражавања и остваривања и уживања других људских права и слобода загарантованих Европском конвенцијом, посебно права на поштовање приватног живота. Иако је чињеница да електронска мрежа, која ослужује милијарде корисника широм света, никада неће бити подложна истим прописима и контроли, због разноликости присиуа националних власти, Европски суд је успоставио одијејримјењива начела у вези са интернетом као средством комуникације.

Кључне речи: интернет, слобода изражавања, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Европски суд за људска права, судска пракса.

* Рад је изложен на Међународној научној конференцији „Правна традиција и нови правни изазови“, одржаној на Правном факултету у Новом Саду, 3. и 4. октобра 2019. године.

ИНТЕРНЕТ И СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА У ПРАКСИ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

1. УВОД

Као средство комуникације, без обзира на врсту информација за коју се користи, интернет спада у домен остваривања права на слободу изражавања, загарантованог чланом 10. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту ЕКЉП). Као што је утврђено у пракси Европског суда за људска права (у даљем тексту ЕСЉП), слобода изражавања представља једну од основа демократског друштва, услијед чега се ограничења те слободе предвиђена чланом 10, ст. 2 Конвенције, морају тумачити строго. Да би се осигурала ефикасна заштита слободе изражавања на интернету, државе имају позитивну обавезу да створе одговарајући легислативни оквир, уравнотежујући право на слободу изражавања с једне, и ограничења прописана чланом 10, ст. 2., с друге стране. У постизању те равнотеже, посебну пажњу је потребно посветити могућој повреди других људских права и слобода, првенствено права на приватност, до чије повреде може доћи било самом комуникацијом на интернету, или пак, постављањем и дијељењем одређеног садржаја на интернету. Поред овог, у новије вријеме, значајним проблемом у контексту слободе изражавања посредством интернета сматра се и говор мржње као специфична злоупотреба права на слободу говора која у свом најекстремнијем облику може послужити као оправдање или чак посредан позив на злочин из мржње¹.

Иако је чињеница да интернетска мрежа, која опслужује милијарде корисника широм свијета, никада неће бити подложна идентичним прописима и контроли, због поштовања границе слободне процјене (коју ЕСЉП дозвољава државама чланицама), ЕСЉП је успоставио општепримјенљива начела у вези са остваривањем слободе изражавања на интернету. У креирању тих начела, ЕСЉП је пошао од неколико основних питања која се тичу општег појма слободе изражавања, а која су питања стандардизована дугогодишњом праксом ЕСЉП.

¹ Детаљније: Tarlach McGonagle, *“The troubled relationship between free speech and racist hate speech: the ambiguous roles of the media and internet”*, Expert Paper, Day of Thematic Discussion *“Racist Hate Speech”* (28 August 2012), UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination, 81st Session, Geneva, 6-31 August 2012, доступно на <https://dare.uva.nl/search?identifier=8e4ab7c8-cc1c-4d05-81ef-5c65a63410a7>, на дан 20. октобра 2019. године.

2. ПОЈАМ СЛОБОДЕ ИЗРАЖАВАЊА У ЕКЉП И ПРАКСИ ЕСЉП

Слобода изражавања предвиђена чланом 10. ЕКЉП подразумева слободу посједовања сопственог мишљења², примања и саопштавања информација и идеја без мијешања јавне власти и без обзира на границе, као и могућност да се иста слобода³ подвргне формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбједности, територијалног интегритета или јавне безбједности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања информација добијених у повјерењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства. Потребно је напоменути да се под појмом „изражавање“ у ЕКЉП и пракси ЕСЉП подразумева сваки говор, писање, осликавање, рекламирање, умјетност, радијско и телевизијско емитовање, новине, књиге, леци, па чак и симболично понашање/употреба симбола и да се не мора нужно радити о информацијама и идејама које су афирмативне и неувредљиве, већ и о оним које вријеђају, шокирају или узнемиравају⁴, јер су „такви захтјеви плурализма, толеранције и широкоумности, без којих нема демократског друштва.“⁵ Слобода изражавања не спада, дакле, у категорију апсолутних слобода, односно подложна је ограничењима која морају бити прописана законом, имати легитиман циљ и бити неопходна у демократском друштву. Управо стога, у процјени постојања повреде слободе изражавања, ЕСЉП примјењује тростепени тест⁶ у коме, у складу са поменутим, испитује да ли су ограничења слободе изражавања била допуштена (прописана законом), да ли је постојао легитиман циљ таквих ограничења, те да ли су та ограничења неопходна у демократском друштву. Вишедеценијска пракса ЕСЉП изродила је читав низ правних принципа (*case-law*) везаних за поменути процјену постојања повреде, који су принципи основ

² О слободи мишљења видјети: Robert Trager, Donna L. Dickerson, *Freedom of Expression in the 21st Century*, Pine Forge Press, London, New Delhi, 1999., стр. 14.

³ чл. 10., ст. 2. ЕКЉП.

⁴ ЕСЉП, *Handyside v. the United Kingdom*, бр. 5493/72, 7 December 1976, § 49, *Editions Plon v. France*, no. 58148/00, § 42, ECHR 2004-IV; *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France* [GC], nos. 21279/02 and 36448/02, § 45, ECHR 2007-IV; and *Axel Springer AG v. Germany* [GC], no. 39954/08, § 78, 7 February 2012), све пресуде доступне на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

⁵ ЕСЉП, *Handyside v. United Kingdom*, бр. 5493/72, 7 December 1976, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

⁶ О принципима судског мериторног одлучивања видјети Љ. Мијовић, „Слобода изражавања у легислативи и пракси у БиХ“, *Српска правна мисао* бр. 51., Бањалука, 2018. стр. 16.

одлучивања у поступању у сваком наредном предмету исте врсте и налазе се у сталном дограђивању, зависно од околности сваког случаја понаособ⁷.

3. СПЕЦИФИЧНОСТ ИНТЕРНЕТА КАО СРЕДСТВА ИЗРАЖАВАЊА⁸

За разлику од осталих средстава изражавања, интернет представља „потенцијал без преседана“⁹ у погледу вишеструкости и вишестраности комуникације, јер су приступне баријере интернета, у односу на традиционалне медије, релативно ниске. Док је у прошлости било неопходно информацију или идеју пласирати путем институционализованих медија, што је подразумијевало и вршење одређених контрола или испуњавање одређених услова, данас то, захваљујући интернету, више није случај. Традиционална зависност креатора информације или идеје од институционалних медија је избрисана, чиме је омогућено свакоме да, у правцу пласирања идеје или информације, сачини интернетску страницу или комуницира посредством друштвених мрежа на којима шири или дијели информације и идеје. У пласирању истих идеја и информација, сваки корисник има на располагању различите технике и стратегије, иако је циљ пласмана исти и подразумијева што масовнији приступ постављеном садржају. Оваква могућност пласирања информација и идеја несумњиво има своје предности када је у питању демократизација друштва и поштовање слободе изражавања, но, са друге стране, креира и могућност „ниског нивоа дигиталног говора“¹⁰, пласирање увреда, клевета и говора мржње, односно повреде права других, на различите начине и у различитим контекстима, укључујући и пласман лажних информација, теорија завјере, говора мржње, ширење пропаганде, (пре)усмјеравање претраживача, привлачење случајних корисника злоупотребом назива или лажним ознакама, као и у организационе сврхе, попут планирања догађаја, протеста, прикупљање финансијских средстава, а неријетко и у сврху злостављања одређене особе (*cyber bulling* или *cyber stalking*). Имајући на уму бројне технолошке могућности и неслућене начине њихове експлатације у пракси, извјесно је да је ријеч о проблему који је, с правне

⁷ У образложењу сваке пресуде ЕСЉП наводи принципе сопствене праксе, а онда их примјењује на конкретне околности случаја који разматра.

⁸ О интернету као средству изражавања детаљније: Jan Oster, *European and International Media Law*, Cambridge, 2017, стр. 44.

⁹ Tarlach McGonagle, *The Council of Europe against online hate speech: Conundrums and challenges*, 2013, р. 28, доступно на https://www.ivir.nl/publicaties/download/Expert_paper_hate_speech.pdf, на дан 20. октобра 2019. године.

¹⁰ *Ibid.* стр. 29.

стране посматрано, изузетно сложен, како због легислативног оквира, надлежности за поступање, тако и због круга одговорних субјеката и/или врсте њихове одговорности.

4. ЛЕГИСЛАТИВНИ ОКВИР СЛОБОДЕ ИЗРАЖАВАЊА ПОСРЕДСТВОМ ИНТЕРНЕТА

Специфичне технолошке карактеристике интернет чине феноменом у цивилизацији људске комуникације, јер се ради о универзалном медију који карактерише децентрализована структура и глобално слободан приступ за све технолошки опремљене кориснике. Колико год афирмативно звучало претходно речено, не може се занемарити и негативна страна ове лакоће приступа, а она се манифестује првенствено у чињеници да се националне правне баријере установљене сувереношћу држава, у области кориштења интернета лако прескачу и заобилазе у циљу избјегавања поштовања националне легислативе. Наиме, неопходан услов за приступ корисника интернету је постојање пружатеља услуге повезивања на интернет (провајдера)¹¹, посредством којег корисник поставља или дијели садржај на интернету. Уопштено говорећи, с обзиром на глобалну структуру интернета, свако лице је слободно да изабере провајдера чији услови кориштења му највише одговарају, при чему корисник и провајдер не морају нужно потпадати под исте правне прописе, односно припадати истој националној легислативи. Уобичајена пракса је да лица која постављају или дијеле недозвољен садржај бирају приступне тачке у оквиру националних легислатива које се сматрају толерантнијим или имају недостатке законске прописе у погледу санкционисања недозвољеног или непримјереног садржаја. Оваква стратешка пракса се у дигиталном жаргону назива форум-шопингом (*forum-shopping*), чиме таква лица избјегавају регулаторну, а самим тим и судску надлежност за садржај који пласирају на интернет. Често се такође дешава да се форуми на којима је пласиран недозвољен (противправан) садржај „селе” из једне у другу јурисдикцију, с намјером избјегавања одговорности, а лакоћа с којом се „пресељење” *web*-странице изводи заправо негира мјеру забране или блокирања рада изречену у оквиру једне јурисдикције, услијед чега иста мјера забране или блокаде постоје неефикасна.

Поред разлика које постоје у легислативи, у погледу (не) дозвољених садржаја, различити *ISP*-ови у оквиру исте јурисдикције такође могу имати различите политике према садржају и понашању на интернету. Уговори о услугама/кориштењу неких *ISP*-ова, политике приступања *web*-страницама,

¹¹ „пружатељ услуге повезивања на интернет“, енг. *Internet Service Provider (ISP)*.

услови преузимања садржаја и сл. битно се разликују дакле, не само од једне до друге јурисдикције, већ и од једног до другог пружаоца услуга повезивања на интернет, услијед чега су присутне и разлике и у погледу толеранције према недозвољеним облицима садржаја и понашања. Веома често, исти услови постављања или преузимања садржаја са интернета нису транспарентни, јер су власници оператера или пружатеља услуге повезивања углавном приватна лица, те се њихово учешће у регулацији садржаја потенцијално може сматрати и приватном цензуром. У погледу примјене одређене легислативе, односно утврђивања судске надлежности, одговоре на одређена питања дала је и пресуда Европског суда правде у предмету *Гуїл йроїшв (француске) Државне комисије за информационе тешнолїије и слободe*¹², која се бавила питањем просторног дјеловања обавезе оператера на уклањање садржаја (у овом случају повезница). Тако је у овој пресуди Европски суд правде стао на становиште да прописе Европске уније „треба тумачити на начин да оператор претраживача, кад уважи захтјев за уклањање повезница, није дужан извршити уклањање повезница на свим верзијама свог претраживача, већ само на верзијама претраживача које постоје у државама чланицама (Европске уније)“¹³.

Питање правне одговорности за постављање спорног садржаја на интернету није компликовано само због утврђивања надлежности, већ и у односу на круг лица која се јављају као актери комуникације или пласмана садржаја на интернету. Тако, примјера ради, у стварање и ширење говора мржње може бити укључено мноштво различитих актера, од креатора садржаја, преко *web* дизајнера, домаћина (енг. *host*), лица која даље дијеле (енг. *share*) садржај, оних који учествују на форумима итд., услијед чега би се одговорност могла утврђивати за свако од ових лица, у зависности од природе и врсте комуникације, обима и детаља релевантних националних закона и других контекстуалних варијабли. Различити актери имају различите односе са садржајем, услијед чега се отвара низ додатних питања, од питања одговорности оператера за садржај који генерише аутор садржаја, па до начина на који исти садржај конзумира корисник. Оваква питања су још сложенија кад је ријеч о ситуацији у којој наведени актери не потпадају под исту легислативу, односне не припадају истој јурисдикцији.

Још један проблематичан аспект питања одговорности и надлежности тиче се основа и интензитета кривичног гоњења код нпр. злоупотребе слободе изражавања говором мржње, које је неуједначено у различитим земљама.

¹² Пресуда од 24. септембра 2019., *Google LLC v. Commission nationale de l'informatique et des libertés* (CNIL), ECLI:EU:C:2019:772, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=218105&pageIndex=0&doclang=hr&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=6367226>, на дан 1. новембра 2019. године.

¹³ *Ibid.* ст. 73.

Спорадична или неодмјерена, односно недоследна кривична гоњења имају низак одвраћајући ефекат, јер чине постојеће законске прописе „папирнатим тигровима или безубим булдозима”¹⁴. Такође је могуће и да, на другој страни, преригидно тужилаштво има негативне ефекте на слободу изражавања и демократску потребу вођења јавне расправе, односно креира простор за гушење политичке критике, или пак, од одређених лица, направи идеолошке или активистичке „мученике” и хероје, односно жртве слободног говора.

Потенцијалним проблемом када је у питању слобода изражавања посредством интернета сматра се и фактор трајности садржаја постављеног на интернет. Непостојање ограничења у складиштењу података додатно је увећано креирањем повезница („хиперлинковањем”), односно претраживачима, захваљујући чему садржај остаје видљив и у великој мјери доступан и након првобитне дисеминације, па чак и у ситуацијама када је изворни садржај уклоњен. Ако је дошло до вишеструког или унакрсног објављивања или опсежног дијељења недозвољеног садржаја, уклањање одређеног материјала из неког *online* извора не може гарантовати недоступност истог материјала негдје другдје, чиме се јачају његови недозвољени аспекти. Стратегије оптимизације претраживача могу умножити резултате претраживања за одређеним врстама садржаја, укључујући (посебице) говор мржње. Повезнице веома често креирају или указују на „друштвени значај” садржаја у оној мјери у којој се жели остварити популарност одређеног садржаја. Ово има своје предности када је ријеч о нпр. истраживачком новинарству, али ако је креирана повезница према забрањеним садржајима, одговорност би морала постојати и на страни креатора повезнице.

5. ПРАКСА ЕСЉП У ОДНОСУ НА СЛОБОДУ ИЗРАЖАВАЊА НА ИНТЕРНЕТУ

Злоупотреба слободе изражавања на интернету питање је које нужно стављамо у констелацију са другим правима регулисаним ЕКЉП – забраном мучења и нечовјечног и понижавајућег поступања (код говора мржње, нпр. члан 3.), забраном дискриминације (члан 14.), правом на лични и породични живот (члан 8.), или правом на слободу окупљања (члан 11.). Иако слобода изражавања укључује слободу посједовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мијешања јавне власти и без обзира на границе, чл. 10. не спречава државе да захтијевају дозволе за рад медијских предузетника. У досадашњој пракси ЕСЉП установљено је да слобода изражавања подразумемијева првенствено слободу посједовања мишљења,

¹⁴ Т. McGonagle, 2013, p. 30.

као предуслова слободног изражавања, улијед чега се државама забрањује индоктринација својих грађана. Поред слободе посједовања мишљења, у опсег слободе изражавања спада и слобода да се утиче на информације и идеје саопштавањем истих, имајући на уму и умјетничко стваралаштво, као и слобода да се прими информација или идеја¹⁵. Како не представља апсолутно право, слобода изражавања подразумијева и одређене одговорности, односно обавезе, садржане у ставу 2. чл. 10. ЕКЉП. Како је раније већ у неколико наврата наглашено, интернет спада у домен слободе изражавања, тако да ЕСЉП у свим предметима који се тичу изражавања посредством интернета као медија, примјењује опште принципе установљене у односу на слободу изражавања, иако је у посљедње двије деценије у пракси присутна и skupина пресуда које се односе на слободу изражавања посредством интернета као спецификама. Иако формулисани првенствено у односу на штампане медије, општи принципи несумњиво се примјењују и на аудио-визуелне и електронске медије¹⁶. Приликом мериторног одлучивања ЕСЉП, као саставни дио пресуде, увијек наводи принципе установљене дотадашњом праксом, а онда исте принципе примјењује на конкретан случај.

У свим својим пресудама везаним за слободу изражавања, Европски суд за људска права посебно наглашава значај медија за креирање и развој демократског друштва, улијед чега се и у великом броју случајева бавио питањем слободе изражавања на интернету и специфичностима *online* комуникација. Тако је, примјера ради, у пресуди у предмету *Ahmet Yildirim v. Turkey*¹⁷, ЕСЉП децидно утврдио важност интернета у савременом комуникацијском окружењу као једног од главних средстава практиковања слободе изражавања сваког појединца. Пресуђујући да је Турска блокирањем приступа сервису *Google* повриједила слободу изражавања, ЕСЉП је признао интернету својство медија као средства слободног изражавања, односно уврстио комуникацију на интернету у круг инструмената унапређења јавне дебате као правних категорија заштићених чланом 10. ЕКЉП. У предмету сличном наведеном, *Cengiz and Others v. Turkey*¹⁸, ЕСЉП је потврдио наводе подносилаца представке да блокирање *Youtube*-а у Турској представља повреду слободе изражавања, односно права на добијање и пренос информа-

¹⁵ ЕСЉП, *Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary*, no. 37374/05, 14 April 2009. године, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

¹⁶ О примјени општих принципа на различите врсте медија видјети пресуду ЕСЉП *Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft SRG v. Switzerland*, no. 34124/06, 21 June 2012, §62-65., доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

¹⁷ ЕСЉП, *Ahmet Yildirim v. Turkey*, no. 3111/10, 18 December, 2012, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

¹⁸ ЕСЉП, *Cengiz and Others v. Turkey*, nos. 48226/10 and 14027/11, 1 December 2015, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

ција и идеја, констатујући да је *Youtube* јединствена платформа за ширење информација и самим тим, од великог значаја за слободно новинарство. Право на информисање посредством интернета ЕСЉП је потврдио и у односу на лица која се налазе на одслужењу казне лишења слободе у предмету *Kalda v. Estonia*¹⁹, којом приликом је пресудом констатовано да и та лица треба да имају приступ одређеним интернет локацијама, чак и када се информације садржане на тим мјестима могу добити алтернативним каналима комуникације. У овом сегменту, пригодно је поменути и пресуду у предмету *Mosley v. the United Kingdom*²⁰, у којој је ЕСЉП, одлучујући по представи лица о чијем је учешћу у сексуалним оргијама објављен чланак у штампаним медијима и на интернету, а које је лице, иако је добило задовољење одлуком домаћег суда, тражило утврђивање опште обавезе за медије на претходно обавјештавање лица да ће одређене информације бити јавно објављене, утврдио да се медијима, подразумевајући и интернет, таква обавеза не може наметнути.

У досадашњој пракси ЕСЉП је потврдио својим пресудама и предности интернета над другим штампаним и аудиовизуелним медијима у погледу олакшавања вођења демократске и јавне дебате у питањима од јавног интереса, а посебно се фокусирао на обавезе и одговорност *ISP*-ова за садржај *web*-страница, те питања одговорности код информативних *online* издања штампаних медија и одговорности за дијељење садржаја на интернету. С обзиром на различитост и бројност питања о којима је ЕСЉП расправљао, немогуће је у форми чланка навести све принципе које је изградила судска пракса у погледу слободе изражавања примјениве и на интернет, баш као што је немогуће и предвидјети о којим ће све питањима ЕСЉП у том смислу расправљати у будућности. На основу досадашње праксе, међутим, могуће је закључити да ЕСЉП опште принципе прилагођава специфичностима интернета као средства комуникације. Тако је, одлучујући о представи у предмету *Perrin v. the United Kingdom*²¹, који се тичао казне изречене за објављивање опсценог садржаја на интернету, ЕСЉП утврдио да је мијешање у слободу изражавања утврђено у овом предмету, било предвиђено законом, имало легитиман циљ и било пропорционално казни изреченој подносиоцу представке од стране домаћих судова, чиме је потврђен стандард тростепеног теста и у односу на изражавање посредством интернета. Када је ријеч о опсценом, неморалном, расистичком, или, једном рјечју, недозвољеном

¹⁹ ЕСЉП, *Kalda v. Estonia*, no. 17429/10, 19 January 2016, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

²⁰ ЕСЉП, *Mosley v. the United Kingdom*, no. 48009/08, 10 May 2011, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

²¹ ЕСЉП, *Perrin v. the United Kingdom*, no. 5446/03 18 October 2005, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

садржају, значајно је поменути пресуду у предмету *Féret v. Belgium*²², у којој је установљено непостојање кршења слободе изражавања на које се позивао подносилац представке, лидер политичке партије у Белгији који је у штампаној публикацији и на интернету објавио расистички антимигрантски политички говор. Унеколико сличним проблемом ЕСЉП се бавио и у предмету *Sinkova v. Ukraine*²³, у којем је утврђено да изрицање трогодишње условне казне подносиатеки представке за провокативни перформанс при ратном меморијалу у Украјини који је постављен и на интернет, није представљало повреду права на слободу изражавања. Случај се односио на хапшење, притвор и осуду Ане Синкове, која је, у својој изведби пекла јаја на пламену Гробнице непознатог војника у Кијеву, у знак наводног протеста против трошења природног гаса, након чега је ухапшена и осуђена за скрнављење гробнице. ЕСЉП је утврдио да је осуда утицала на њено право на слободу изражавања, али да је мијешање било „неопходно у демократском друштву“, с обзиром на то да је само понашање подносиатеке представке представљало кривично дјело. У погледу садржаја манифестације слободе изражавања у контексту интернета, карактеристична је и пресуда у предмету *Alekhina and Others v. Russia*²⁴, у којој је ЕСЉП утврдио да су притвор и осуда три чланице групе „Pussy Riot“ због контроверзног јавног наступа у цркви, као и забрана дистрибуције снимка њиховог наступа на интернету, представљали кршење права на слободу изражавања, с обзиром на непропорционалност изречене казне. Садржај и начин упражњавања слободе изражавања посредством интернета били су предмет и пресуде *PETA Deutschland v. Germany*²⁵ у којој је ЕСЉП утврдио да Њемачка није прекршила члан 10. ЕКЉП када је спрјечила објављивање плаката на јавним мјестима и постављање истих на интернет на којима су слике животиња у кавезима упоређене са сликама затвореника у концентрационим логорима²⁶. У предмету донекле сличном претходном, *Tierbefreier e.V. v. Germany*²⁷, разматрајући да ли ће потврдити одлуке њемачких суда о издавању забране за сузбијање илегално прику-

²² ЕСЉП, *Féret v. Belgium*, no. 15615/07, 16 July 2009, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

²³ ЕСЉП, *Sinkova v. Ukraine*, no. 39496/11, 27 February 2018, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

²⁴ ЕСЉП, *Alekhina and Others v. Russia*, no. 38004/12, 17 July 2018, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

²⁵ ЕСЉП, *PETA Deutschland v. Germany*, no. 43481/09, 8 November 2012, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

²⁶ Случај је настао када су преживјели жидовског холокауста затражили забрану љепљења плаката на којима се истичу сличности између малтретирања животиња и патње жртава у нацистичким логорима.

²⁷ ЕСЉП, *Tierbefreier e.V. v. Germany*, no. 45192/09, 16 January 2014, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

плених снимака тестирања на животињама, ЕСЉП је утврдио да су домаћи судови постигли одговарајући баланс између члана 10. ЕКЉП и права компаније да заштити свој углед, у коначници подржавајући забрану која се односила на постављање истих снимака на интернет, с обзиром на то да је „предметни снимак сачињен од стране особе која је злоупотребила свој службени статус и у тајности направила снимак у оквиру приватних просторија послодавца.“²⁸

О одговорности различитих актера у односу на комуникацију посредством интернета ЕСЉП је расправљао у предмету *K.U. v. Finland*²⁹, који се примарно тичао повреде права на приватност, заштићеног чланом 8. ЕКЉП. У овом предмету се радило о огласу који је садржавао слику и телефонски број, а који је непознато лице у малољетничково име поставило на интернет дејтинг сајту. Након што је отац малољетника затражио од полиције да идентификује особу која је поставила оглас како би поднио тужбу против тог лица, провајдер услуга је одбио да открије идентитет власника *IP* адресе, позивајући се на уговор о повјерљивости и заштити података корисника његових услуга. Полиција је потом затражила од суда да обавезе провајдера да објелодани тражене информације, но, према важећем финском законодавству, полиција и судови нису могли захтјевати од провајдера да идентификује особу која је објавила оглас. ЕСЉП је установио да „иако су слобода изражавања и повјерљивост комуникација од примарног значаја, и иако корисници телекомуникационих и интернетских услуга морају имати гаранцију да ће се поштовати њихова приватност и слобода изражавања, таква гаранција не може бити апсолутна и повремено мора одступити пред другим легитимним императивима, попут спречавања нереда и криминала или заштите права и слобода других. Занемарујући питање да ли понашање особе која је поставила недозвољени оглас на интернет подразумијева примјену чланова 8. и 10., ипак је задатак законодавца да обезбједи оквир за помирење различитих захтјева за заштиту у овом контексту.“³⁰ Такав оквир, међутим, у то вријеме није постојао у легислативи Финске, услед чега је ЕСЉП установио кршење ЕКЉП. Одлуку супротну овој, ЕСЉП је донио у предмету *Węgrzynowski and Smolczewski v. Poland*³¹ у погледу навода двојице адвоката да пољски судови нису успјели да заштите њихово право на приватност, јер су одбили да издају налог за уклањање чланка са *web*-странице. Подносиоци су тражили такав налог двије године након што су успјешно тужили

²⁸ *Ibid.*, пара. 53.

²⁹ ЕСЉП, *K.U. v. Finland*, no. 2872/02, 2 December 2008, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

³⁰ *Ibid* ст. 49.

³¹ ЕСЉП, *Węgrzynowski and Smolczewski v. Poland*, no. 33846/07, 16 July 2013, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

исте новине за исти чланак у њиховом штампаном издању. ЕСЉП је био став да су пољски судови успоставили одговарајућу равнотежу између права на слободу изражавања и права на поштовање приватности, посебно имајући у виду да није на судовима да уклоне из јавности све трагове публикација, те да су подносиоци имали на располагању правни оквир за исхођење жељеног резултата и у оквиру националног правосуђа, што није био случај у претходно поменутој пресуди *K.U. v. Finland*. Одговорности различитих актера у погледу упражњавања слободе изражавања посредством интернета била је предмет и пресуде *Delfi AS v. Estonia*³², у којој је утврђено да Естонија није прекршила члан 10. када је установила одговорност портала за клевету почињену коментарима објављеним на чланке портала. У провођењу тростепеног теста установљено је да је постојало ограничење слободе изражавања изрицањем казни, али да су исте казне биле прописане законом, имале легитиман циљ и биле пропорционалне и неопходне у демократском друштву. Овом пресудом је ријешена дотада спорна ситуација усмјерена на питање да ли се власник портала сматра одговорним за коментаре које корисници постављају на *web*-страницу или је *web*-страница просто складиште садржаја за који власник не одговара. Сличним проблемом ЕСЉП се бавио и у предмету *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt v. Hungary*³³, у коме се такође радило о казни изреченој порталу за коментар корисника, иако је у овој пресуди ЕСЉП утврдио да Мађарска није успјела да уравни тежи право на приватност и право на слободу изражавања, када је домаћи суд додијелио штету због повреде пословног угледа учињене коментаром на порталу. Коментар на блогу био је предмет и пресуде у случају *Savva Terentyev v. Russia*³⁴, у којој је утврђено да изрицање условне казне лицу због објављивања коментара о злоупотреби полиције представља кршење права на слободу изражавања³⁵, узевши у обзир контекст у којем је коментар дат. У истој пресуди је упозорено и на то да закони који санкционишу говор мржње и подстицање на насиље морају бити јасни и прецизно дефинисани, како би се избјегла ситуација у којој држава има прешироко и потенцијално подложно злоупотреби дискреционо право да процесуира таква дјела.

³² ЕСЉП, *Delfi AS v. Estonia*, no. 64569/09, 10 October 2013, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

³³ ЕСЉП, *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt v. Hungary*, no. 22947/13, 2 February 2016, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

³⁴ ЕСЉП, *Savva Terentyev v. Russia*, no. 10692/09, 28 August 2018, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

³⁵ Предметни коментар у овом предмету био је објављен као одговор на извјештај о политички мотивисаном претресу просторија новина. Подносилац представке је у свом коментару полицијске назвао „свињама“ и „кукавицама“, након чега је добио једногодишњу условну казну за јавно подстицање мржње и непријатељства и понижавање достојанства групе људи на основу њихове припадности одређеној друштвеној групи.

Принцип установљен праксом ЕСЈП у погледу одговорности аутора/издавача/уредника штампаних медија, прихваћен је и у односу на ауторе/издаваче/уреднике *web*-издања, те је тако у предмету *Růžový panter, o.s. v. the Czech Republic*³⁶ утврђено да није било кршења чл. 10. у случају домаће осуде због објављивања чланка о чешком министру и његовим ”мутним везама”, при чему је у пресуди наглашено да чак и када се предметна публикација бави питањима од јавног значаја, издавачи морају дјеловати пажљиво и одговорно и обезбједити да се „право на углед“ трећих страна заштити на одговарајући начин.

У случају кад је ријеч о архивирању, односно преузимању одређеног садржаја са интернета, значајно је поменути пресуду *Times Newspapers Ltd v. the United Kingdom (nos. 1 and 2)*³⁷, у којој се радило о садржају објављеном у штампаном медију који је био предмет судског поступка, у тренутку кад је исти садржај постављен и на интернет. Овдје се као битно појавило питање рокова за подношење тужбе, односно наступања застарјелости у односу на, у овом случају, дјело клевете. Иако је ЕСЈП утврдио како питање рокова спада у оквир граница државне процјене, ипак је заузео став по којем се у овом предмету није радило о кршењу члана 10. ЕКЈП.

Креирање повезница, као основ одговорности, било је предмет просуђивања у случају *Magyar Jeti ZRT v. Hungary*³⁸, у којем је ЕСЈП потврдио одговорност медијских компанија за хиперлинкован садржај у њиховим чланцима. Случај се односио на мађарску медијску компанију и оператера популарног интернет информативног портала, на коме је објављен чланак о инциденту у који су били умијешани фудбалски навијачи који су скандирали расистичке пароле и пријетили ромској дјечи. Чланак је укључивао повезницу на *Youtube* видео снимак ромског лидера у коме он говори о навијачима као члановима десничарске странке одговорне за антиромску политику. Поменута странка је након тог тужила ромског лидера и подносиоца представке због клевете. Мађарски судови утврдили су да је ромски лидер извршио дјело клевете, као и да је подносилац представке одговоран јер је извршио ширење клеветничке изјаве. Овом пресудом ЕСЈП је констатовао да мађарски судови нису постигли равнотежу између слободе изражавања, на једној, и права на углед, на другој страни, те да примјена принципа објективне одговорности од стране мађарских судова представља несразмјерно ограничење права на слободу изражавања подносиоца представке.

³⁶ ЕСЈП, *Růžový panter, o.s. v. the Czech Republic*, no. 20240/08, 2 February 2012, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

³⁷ ЕСЈП, *Times Newspapers Ltd v. the United Kingdom (nos. 1 and 2)*, nos. 3002/03 and 23676/03, 10 March 2009, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

³⁸ ЕСЈП, *Magyar Jeti ZRT v. Hungary*, no. 11257/16, 4 December 2018, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

О значају вођења јавне дебате и потреби слободног изражавања у тој сфери, а посредством интернета, ЕСЉП је одлучивао у предмету *Renaud v. France*³⁹, у којем је подносилац представке, оснивач локалног удружења које се противило великом грађевинском пројекту планираном у граду Сенс, покренуо *web*-страницу, оштро критикујући градоначелника, као одговорног за пројекат изградње. Сматрајући да су критике јавних личности дио друштвене дебате и пожељне политичке расправе, те да кривична осуда за клевету и увреду представља кршење слободе изражавања гарантоване чланом 10., ЕСЉП је пресудио у корист подносиоца. Питање јавног интереса, као предмета дебате која доприноси демократизацији друштва нужно се и у великом броју пресуда ЕСЉП тиче и приватне сфере живота јавних личности. Тако је Велико вијеће ЕСЉП у предмету *Couderc and Hachette Filipacchi Associes v. France*⁴⁰ једногласно утврдило да су француски судови прекршили члан 10. ЕКЉП кажњавајући магазин који је објавио чланак о непризнатом дјетету принца од Монака. Пресудом је утврђено да је постојање непризнатог дјетета у контексту монархије неспорно у јавном интересу и да француски судови нису успјели правилно да уравнотеже принчеве интересе о приватности са слободом изражавања. Иако се пресуда односила на чланак објављен у штампаном медију, исти чланак је био постављен и на интернет, и то на великом броју различитих *web*-страница.

Пресуда која је изазвала изузетну пажњу, како због политичког, тако и због значаја у односу на инволвирана конвенцијска права била је пресуда у предмету *Fatullayev v. Azerbaijan*⁴¹, у којем се, након што је осуђен за клевету и пријетњу тероризмом у новинама и на *web*-посту, током издржавања затворске казне, оснивач и главни уредник двоје новина, подносилац представке обратио ЕСЉП наводима да је поступцима азербејџанских власти дошло до кршења његове слободе изражавања и права на поштено суђење. Анализирајући околности случаја, ЕСЉП је устврдио да је у објављеним чланцима подносилац представке „имао право на скретање пажње јавности на питања од легитимног јавног интереса“⁴², те да је дугогодишња затворска казна која му је изречена непропорционална и обесхрабрујућа по принцип слободе медија⁴³, услјед чега је утврђено кршење чл. 10. и чл. 6 ЕКЉП и наређење азербејџанским властима да подносиоца представке пусте на слободу.

³⁹ ЕСЉП, *Renaud v. France*, no. 13290/07, 25 February 2010, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

⁴⁰ ЕСЉП, *Couderc and Hachette Filipacchi Associes v. France*, no. 40454/07, 10 November 2015, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

⁴¹ ЕСЉП, *Fatullayev v. Azerbaijan*, no. 40984/07, 22 April 2010, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

⁴² *Ibid* ст. 126.

⁴³ *Ibid* ст. 128.

Општи принцип да се код процјене постојања кршења слободе изражавања релевантним сматра изношење чињеница, не и вриједносних судова, ЕСЉП је у односу на интернет примијенио у пресуди у предмету *Aleksey Ovchinnikov v. Russia*⁴⁴, у којем је била ријеч о сексуалном злостављању дјецака у кампу од стране дјете државних функционера, о чему је подносилац представке објавио чланак у новинама и на интернету, након чега је осуђен на новчану казну и објављивање изјаве којом повлачи раније написано, услед јед недозвољеног „мијешања у истрагу“. Иако је општи принцип да јавне личности уживају ужи обим заштите кад је ријеч о слободи медија ЕСЉП нагласио и у овој пресуди⁴⁵, ипак је у диспозитиву стао на становиште да у овом предмету није било кршења слободе изражавања, с обзиром на чињеницу да казна која је изречена подносиоцу представке није била непримјерена и претјерана. Разликовање у изражавању вредносних судова, на једној, и саопштавању чињеница, на другој страни, своје опредмећење је нашло и у пресуди у предмету *Szima v. Hungary*⁴⁶. Исти предмет се тицао подносиоцке представке, која је као високи полицијски дужносник у пензији на веб-страници полицијског синдиката објавила низ написа о неисплаћеним накнадама, наводном непотизму и недоличном политичком утицају у круговима полиције, након чега је ражалована и новчано кажњена. ЕСЉП је стао на становиште да у овом предмету није било кршења слободе изражавања, јер су изнешени наводи представљали тврдње које би, чак и да су у питању вредносни судови, морале имати одређени чињенични основ⁴⁷. Сличан став ЕСЉП је заузео и у пресуди у предмету *De Lesquen du Plessis-Casso v. France (no. 2)*⁴⁸, у коме је подносилац тврдио да су француски судови повриједили његову слободу изражавања тиме што су га кривично казнили због клевете политичара, извршене објавом отвореног писма на интернету у коме је дотичног политичара осудио за избјегавање војне службе у Алжиру. ЕСЉП је потврдио став француских судова о осуди, сматрајући да је мишљење које је подносилац исказао у отвореном писму било без икаквог чињеничног основа. Истим питањем ЕСЉП се бавио и у пресуди *Egill Einarsson v. Iceland*⁴⁹ у којој је утврђено да су исландски судови повриједили право на

⁴⁴ ЕСЉП, *Aleksey Ovchinnikov v. Russia*, no. 24061/04, 16 December 2010, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

⁴⁵ ст.43. Пресуде.

⁴⁶ ЕСЉП, *Szima v. Hungary*, no. 29723/11, 9 October 2012, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

⁴⁷ Принцип установљен у пресуди ЕСЉП *Jerusalem v. Austria*, no. 26958/95, § 43, 2001, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

⁴⁸ ЕСЉП, *De Lesquen du Plessis-Casso v. France (no. 2)*, no. 34400/10, 30 January 2014, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

⁴⁹ ЕСЉП, *Egill Einarsson v. Iceland*, no. 24703/15, 7 November 2017, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

приватност подносиоца представке одбацивши његову тужбу против корисника интернета који га је назвао „силоватељем“⁵⁰. ЕСЉП се није сагласио са приступом националних суда, сматрајући да домаћа пресуда није успоставила равнотежу између права на приватност и права корисника *Instagram*-а на слободу изражавања, услјед чега је установљено кршење права на поштовање приватног живота према члану 8. ЕКЉП.

Кориштење web-адреса у сврху оглашавања било је предмет одлучивања од стране ЕСЉП у пресуди *Mouvement raëlien Suisse v. Switzerland*⁵¹, којом је утврђено да забрана оглашавања путем плаката организације подносиоца представке представља ограничавање слободе изражавања, али да је исто ограничавање слободе изражавања било оправдано и друштвено потребно. Образлажући одлуку, ЕСЉП је констатовао да, иако није било спорно да дотични плакат не садржи ништа незаконито или шокантно, ни у тексту ни у илустрацијама, оглашавање web-странице организације на истом плакату је одређене садржаје, укључујући промоцију клонирања људи и сензуалне медитације, учинило доступним свима, укључујући и малолетнике. Примјећујући да су швајцарски судови пажљиво образложили своје одлуке, а такође узимајући у обзир ограничени опсег оспорене забране, који се није проширио ни на удружење, нити на његову web-страницу, ЕСЉП је заузео став да надлежни органи нису прекорачили слободну границу процјене која им се пружа у погледу регулације кориштења јавног простора⁵². Кршење слободе изражавања ЕСЉП није установио ни у предмету *Animal Defenders International v. the United Kingdom*,⁵³ који се тицао забране емитовања телевизијског спота усмјереног на злоупотребу животиња, изречену подносиоцу представке. Образлажући своју одлуку, ЕСЉП је констатовао да забраном политичког оглашавања на телевизији и радију није забрањен политички говор у цјелини, јер постоје и други начини оглашавања, међу којима предњачи интернет који „представља моћно средство у остварењу активности невладиних организација“⁵⁴.

Веома значајним питањем у оквиру слободе медија сматра се питање заштите извора информација. Опште принципе у погледу ове слободе ЕСЉП

⁵⁰ Случај се односио на познатог блогера и писца кога је жена оптужила за силовање. Недуго након што је њена тужба одбачена, на *Instagram*-у се појавио недолучан коментар у коме је писац назван силоватељем, а који су исландски судови одбили да санкционишу као клевету, сматрајући да се ради о вредносном суду, на шта корисник има право у контексту слободе изражавања.

⁵¹ ЕСЉП, пресуда у предмету *Mouvement raëlien Suisse v. Switzerland*, no. 16354/06, 13 July 2012, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

⁵² *Ibid.*, para. 76.

⁵³ ЕСЉП, *Animal Defenders International v. the United Kingdom*, no. 48876/08, 22 April 2013, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

⁵⁴ *Ibid.*, para. 124.

је примијенио и на извјештавање посредством интернета у низу предмета. У једном од скорашњих, *Becker v. Norway*⁵⁵, ЕСЉП је утврдио да је Норвешка прекршила члан 10. наређујући новинару да свједочи о свом контакту са извором, упркос чињеници да се сам извор идентификовао. Особа која је била извор информација суочила се са кривичним гоњењем након објављивања чланка у интернет издању часописа. Новинарка која је написала чланак одбила је да одговори на било каква питања о могућем контакту између ње и извора информација, ослањајући се на право на заштиту новинарских извора, иако се лице само идентификовало као извор информација. Став ЕСЉП, исказан у овој пресуди, био је усмјерен на то да заштита извора од стране новинара не може бити искључена понашањем самог извора, те да постоји ограничавање слобода штампе у сваком случају вршења притиска на новинаре да открију извор информација.

6. ЗАКЉУЧАК

Имајући у виду значај који слобода изражавања има када се говори о демократизацији друштва у контексту савремених технологија, потребно је, у складу са праксом ЕСЉП вршити измјене постојећих законодавних оквира на државном нивоу свих земаља чланица ЕКЉП, у смислу прецизнијег дефинисања процесних аспеката поступања према злоупотреби слободe изражавања. Различите правне квалификације, или у неким земљама чак и њихово непостојање, кад је у питању интернет као модерно средство комуникације, засигурно ће довести до пораста броја предмета ове врсте пред ЕСЉП. Поред наведеног, у контексту поштовања принципа установљених праксом ЕСЉП, неопходан корак усклађивања стања у погледу слободe изражавања посредством интернета у оквиру држава чланица, представљала би и обука поступајућих тужилаца, судија и полицијских службеника у идентификовању и доказивању дјела која представљају злоупотребу слободe изражавања. Одсуство правног средства и/или неефикасно правно средство, неефикасно спровођење истраге, неиспитивање мотива за извршење противправних дјела (код говора мржње, нпр.), одлагање кривичног гоњења, дужина трајања истраге, само су неки од проблема на које указује пракса ЕСЉП. Из тог разлога, од изузетног је значаја да се поред неопходних измјена закона спроведе и системска кампања у друштву, која би обухватила све слојеве и чиниоце друштва у подизању свијести о штетности и посљедицама злоупотребе слободe изражавања на интернету.

⁵⁵ ЕСЉП, *Becker v. Norway*, no. 21272/12, 5 October 2017, доступно на <https://hudoc.echr.coe.int/>, на дан 20. октобра 2019. године.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Tarlach McGonagle, *The troubled relationship between free speech and racist hate speech: the ambiguous roles of the media and interne*, Expert Paper, Day of Thematic Discussion “Racist Hate Speech” (28 August 2012), UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination, 81st Session, Geneva, 6-31 August 2012.
- Robert Trager, Donna L. Dickerson, *Freedom of Expression in the 21st Century*, Pine Forge Press, London, New Delhi, 1999.
- Jan Oster, *European and International Media Law*, Cambridge, 2017.
- Tarlach McGonagle, *The Council of Europe against online hate speech: Conundrums and challenges*, 2013, p. 28, https://www.ivir.nl/publicaties/download/Expert_paper_hate_speech.pdf,
- Љ. Мијовић, *Слобода изражавања у легислативи и пракси у БиХ, Српска љравна мисао* бр. 51., Бањалука, 2018.

Пресуде:

- ЕСЉП, *Handyside v. the United Kingdom*, бр. 5493/72, 7 December 1976.
- ЕСЉП, *Editions Plon v. France*, no. 58148/00, § 42, ECHR 2004-IV.
- ЕСЉП, *London, Otchakovsky-Laurens and July v. France* [GC], nos. 21279/02 and 36448/02, § 45, ECHR 2007-IV; ЕСЉП, *Axel Springer AG v. Germany* [GC], no. 39954/08, § 78, 2012).
- ЕСП, *Google LLC v. Commission nationale de l’informatique et des libertés (CNIL)*, ECLI:EU:C:2019:772, 24. септембра 2019., <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=218105&pageIndex=0&doclang=hr&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=6367226>, 1. 11. 2019.
- ЕСЉП, *Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary*, no. 37374/05, 14 April 2009.
- ЕСЉП *Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft SRG v. Switzerland*, no. 34124/06, 21 June 2012 .
- ЕСЉП, *Ahmet Yildirim v. Turkey*, no. 3111/10, 18 December, 2012.
- ЕСЉП, *Cengiz and Others v. Turkey*, nos. 48226/10 and 14027/11, 1 December 2015.
- ЕСЉП, *Kalda v. Estonia*, no. 17429/10, 19 January 2016.
- ЕСЉП, *Mosley v. the United Kingdom*, no. 48009/08, 10 May 2011.
- ЕСЉП, *Perrin v. the United Kingdom*, no. 5446/03 18 October 2005.
- ЕСЉП, *Féret v. Belgium*, no. 15615/07, 16 July 2009.
- ЕСЉП, *Sinkova v. Ukraine*, no. 39496/11, 27 February 2018.
- ЕСЉП, *Alekshina and Others v. Russia*, no. 38004/12, 17 July 2018.
- ЕСЉП, *PETA Deutschland v. Germany*, no. 43481/09, 8 November 2012.
- ЕСЉП, *Tierbefreier e.V. v. Germany*, no. 45192/09, 16 January 2014.
- ЕСЉП, *K.U. v. Finland* , no. 2872/02, 2 December 2008.
- ЕСЉП, *Węgrzynowski and Smolczewski v. Poland*, no. 33846/07, 16 July 2013.
- ЕСЉП, *Delfi AS v. Estonia*, no. 64569/09, 10 October 2013.
- ЕСЉП, *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt v. Hungary*, no. 22947/13, 2 February 2016.
- ЕСЉП, *Savva Terentyev v. Russia*, no. 10692/09, 28 August 2018.
- ЕСЉП, *Růžový panter, o.s. v. the Czech Republic*, no. 20240/08, 2 February 2012.

- ЕСЈП, *Times Newspapers Ltd v. the United Kingdom (nos. 1 and 2)*, nos. 3002/03 and 23676/03, 10 March 2009.
- ЕСЈП, *Magyar Jeti ZRT v. Hungary*, no. 11257/16, 4 December 2018.
- ЕСЈП, *Renaud v. France*, no. 13290/07, 25 February 2010.
- ЕСЈП, *Couderc and Hachette Filipacchi Associes v. France*, no. 40454/07, 10 November 2015.
- ЕСЈП, *Fatullayev v Azerbaijan*, no. 40984/07, 22 April 2010.
- ЕСЈП, *Aleksey Ovchinnikov v. Russia*, no. 24061/04, 16 December 2010.
- ЕСЈП, *Szima v. Hungary*, no. 29723/11, 9 October 2012.
- ЕСЈП *Jerusalem v. Austria*, no. 26958/95, 2001.
- ЕСЈП, *De Lesquen du Plessis-Casso v. France (no. 2)*, no. 34400/10, 30 January 2014.
- ЕСЈП, *Egill Einarsson v. Iceland*, no. 24703/15, 7 November 2017.
- ЕСЈП, пресуда у предмету *Mouvement raëlien Suisse v. Switzerland*, no. 16354/06), 13 July 2012);
- ЕСЈП, *Animal Defenders International v. the United Kingdom*, no. 48876/08, 22 April 2013.
- ЕСЈП, *Becker v. Norway*, no. 21272/12, 5 October 2017.

*Ljiljana S. Mijović, Ph.D., Full Professor
University of Banjaluka
Faculty of Law in Banjaluka
ljiljana.mijovic@pf.unibl.org*

Internet and Freedom of Expression in the Case Law of the European Court of Human Rights

Abstract: *Internet as a means of communication, whatever the type of information it might be used for, falls within the exercise of the right to freedom of expression, as guaranteed by Article 10 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. As established in the European Court's case law, freedom of expression constitutes one of the essentials of a democratic society, therefore limitations on that freedom foreseen in Article 10 § 2 of the Convention are to be interpreted strictly.*

In order to ensure effective protection of one's freedom of expression on the Internet, States bear a positive obligation to create an appropriate regulatory framework, balancing the right to freedom of expression on one and the limitations prescribed in Article 10 § 2, on the other hand. Special attention in doing so is to be paid to the risk of harm posed by content and communications on the Internet to the exercise and enjoyment of other human rights and freedoms guaranteed by the European Convention, particularly the right to respect for private life. While it is the fact that the electronic network, serving billions of users worldwide, will never be subject to the same regulations and control, because of the national authorities' margin of appreciation, the European Court established commonly applicable general principles regarding the Internet as a media of exercising right to freedom of expression.

Keywords: *Internet, Freedom of Expression, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights, Case Law.*

Датум пријема рада: 14.12.2019.